

SOCIĀLDEMOKRĀTU UN KOMUNISTU KOPDARBĪBA UN SAVSTARPĒJA POLITISKA CĪŅA RĪGAS TAUTAS AUGSTSKOLĀ (1920–1934)

Paulis Gavars

Atslēgas vārdi: ārpusskolas izglītība, kultūras biedrības, tautas augstskola, kultūras koalīcija

Latvijas Republikā jau divdesmito gadu sākumā uz sabiedriskiem pamatiem izveidojās plašs ārpusskolas izglītības organizāciju tīkls, kur zināšanas varēja papildināt visi valsts iedzīvotāji neatkarīgi no vecuma un valsts skolās iegūtajiem izglītības dokumentiem. Ārpusskolas izglītības organizācijas bija tautas universitātes, tautas augstskolas, dažādas izglītības, kultūras un sporta biedrības, izglītības kooperatīvi, sabiedrisko organizāciju un privātpersonu rīkotie kursi. 1928. g. Latvijā bija 2905 kultūras un izglītības biedrības. Galvaspilsētā Rīgā 1925. g. darbojās 340 latviešu kultūras un izglītības biedrības¹. Ārpusskolas izglītības iestādes deva tikai zināšanas un prasmes, bet iegūto zināšanu juridiski apliecinošus dokumentus (diplomas) parasti neizsniedza. Šo organizāciju nopelns bija tas, ka tās gādāja, lai zinātnes, kultūras un tautsaimniecības sasniegumi ātri kļūtu par visas tautas īpašumu. Latvijas pirmā neatkarības laika ārpusskolas izglītības organizācijas kopumā ir maz pētītas. Zinātniskajā literatūrā un presē ir tikai daži raksti par atsevišķu organizāciju darbību.² Biedrību lielā skaita dēļ apkopojoši darbi par ārpusskolas izglītību (1920–1940) vēl ir nākotnes uzdevums. Arī šajā pētījumā ir aplūkota tikai vienas organizācijas — Rīgas Tautas augstskolas (RTA) — darbība no tās dibināšanas 1920. g. janvārī līdz slēgšanai 1934. g. septembrī. Raksta mērķis ir dot dziļāku ieskatu līdz šim neizpētītos jautājumos: kreiso partiju — Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas (LSDSP) un Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) — attiecībām Rīgas Tautas augstskolā. No abu kreiso politisko partiju savstarpējo attiecību aspekta jāmin Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra 1999. g. izdotā grāmata “Slepenais karš pret Latviju”. Tās autori vēsturnieks Ojārs Niedre un žurnālists Viktors Daugmalis, analizējot attiecības starp abām kreisajām partijām, ir pierādījuši, ka LKP nebija masu partija, bet gan PSRS varas iestāžu apmācītu un algotu aģentu vadīta organizācija (aģentūra) Latvijas neatkarības iznīcināšanai. Savā grāmatā viņi secina: “Nopietnu izpēti prasa Latvijas ievērojamāko politisko partiju un valsts vadības attieksme pret LKP darbību 20. un 30. gados. Tā, piem., Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija (LSDSP) savā cīņā ar LKP parlamentārās demokrātijas apstākļos pret to izturējās kā pret partiju, bet ne tiešu Krievijas (PSRS) aģentūru.”³ Šā raksta tapšanā izmantots ļoti plašs vēstures avotu klāsts: izziņu literatūra, Latvijas Valsts vēstures arhīva un Latvijas Valsts arhīva dokumenti, par Rīgas Tautas augstskolas darbību daudz rakstīja visu novirzienu prese. Autors šeit apzināti neaplūko Padomju Latvijas laikā iznākušās LKP veterānu atmiņu publikācijas, kurās pieminēta Rīgas Tautas augstskola, jo tajās, kā tolaik bija parasts, vēsture izkropļota par labu komunistiem un Padomju Savienībai. Arī pēc Otrā pasaules kara LSDSP darbinieku ārzemēs izdotajās atmiņās trūkst konkrētības un temata izpētē tās maz ko dod.

Ārpusskolas izglītība — viens no vissvarīgākajiem valsts kultūrpolitikas jautājumiem

Ārpusskolas izglītības organizācijām, kuru rīkotās nodarbības un publiskos pasākumus apmeklēja plašas iedzīvotāju masas, bija liela loma ne tikai tautas izglītības un kultūras līmeņa celšanā, bet arī pasaules uzskata un valstiskās apziņas veidošanā. Tas Latvijas Republikai kā jaundibinātai valstij bija ļoti svarīgi. Tā laika pilsoniskā prese un politiķi neatlaidīgi skaidroja, ka ārpusskolas izglītības darbam jābūt tautas audzinātājam, kas atbildīgs par tās morālo spēku stiprumu un skaidrību. Žurnāls "Ārpusskolas Izglītība" 1925. g. rakstīja: "Latvijā ir jāizveido, jāizkopj jauni ideāli, kuri vēl nav tautas apziņā pietiekoši nostiprinājušies. Tādi ir mūsu valsts patstāvības, kultūras un sabiedrības ideāli, pilsoņu pienākuma apziņa utt."⁴ Tāpēc ārpusskolas izglītība bija viens no vissvarīgākajiem valsts kultūrpolitikas jautājumiem. Žurnālists Arturs Kroders 1922. g. ārpusskolas izglītību nosauca par tautas sociālo audzināšanu: "No tā, kā vienā vai otrā valstī ir nostādīta tautas sociālā audzināšana, t. i., ārpusskolas izglītības darbs, no tā atkarīgas visa likumdošana, parlamentu personīgais sastāvs, sociālo reformu virziens utt."⁵ Ja izdotos plaši izvērst tautas ārpusskolas izglītību un pasargāt to no kreiso partiju politizēšanas un aģitācijas šķiru cīņas garā, tad, kā rakstīja A. Kroders, tas nozīmētu "pusi no Latvijas nostiprināšanas un viņas drošas un bagātas kultūras nākotnes"⁶. Briesmas Latvijas kā neatkarīgas valsts pastāvēšanai nāca galvenokārt no komunistiem. LKP darbības galvenais mērķis bija pievienot Latviju Padomju Savienībai. Komunistu šķiriskā aģitācija un PSRS cildināšana spieda valsti spert pretsoļus tautas politiskās izglītošanas jomā. Latvijas Republikas izglītības darbinieki pastāvīgi uzsvēra, ka nedrīkst pieļaut izmantot ārpusskolas izglītības organizācijas Latvijas valstij naidīgas ideoloģijas potēšanai jaunatnē, ka tām jābūt pilnīgi apolītiskām, jo mo-

dernā sabiedrībā progress aizvien mazāk ejot pa šķiru cīņas ceļu. Žurnālists A. Kroders un citi publicisti nemitīgi uzsvēra, ka sociāldemokrātu un komunistu propagandētās šķiru kultūras un zinātnes nekad nav bijis un arī nekad nebūs. Juris Vidiņš skaidroja: "Ja mēs arī atzītu šķiru zinātņi, tad taču visi tagadējie gara sasniegumi, visas dabas zinātnes, visa filozofija, visa tehnika — viss, viss ir tikai buržuāzijas darinājums. Strādnieki ne pilieniņu nav ielējuši atziņu jūrā. Pat sociālistiskās hipotēzes ir pilsoņu izgudrotas, pilsoņu zinātnieki viņas uzstādīja, pilsoņu zinātnieki viņas pārbaudīja, pilsoņu zinātnieki arī atmeta. [...] Daudzinātā "strādniecības zinātne" nav nekas cits kā drumslas no patiesās, ja gribat, — pilsoņu zinātnes nozarēm, sagrupētas pēc šīs [sociālisma] hipotēzes prasībām jeb, runājot pašu sociālistu valodā, "apskātītas no stingri marksistiskā viedokļa". Tātad zinātnes drumstalas, aplūktas novecojušas hipotēzes gaismā. Pie tam šīs drumstalas izlasītas tā, lai neviena nerunātu pretim neaizskaramajai dogmai. Fakti šai "masu izglītošanā" nespēlē vairs nekādu lomu: paliek tikai „stingri marksistiskais viedoklis” un "stingri marksistiskās" teorijas"⁷. Žurnālists Hermanis Asars norādīja, ka mācībai par šķirisku zinātņi un šķiru kultūru pieslejas cilvēki, kuri nemaz neizprot šo jēdzienu būtību: "Sociāldemokrātu klausītāji ir maz izglītoti cilvēki un tāpēc viņiem var katru muļķību iestāstīt par "proletārisko zinātņi", bet isto zinātņi nostādīt par "pilsonisko zinātņi", lai gan zinātne ir tikai viena. Visu nacionālo organizāciju pienākums būtu strādāt pretim tādai tautas muļķošanai, sniedzot tautai isto zinātņi un apgāžot sociāldemokrātu mācības."⁸ Latvijas Republikas politiskie un sabiedriskie darbinieki savās runās un rakstos nemitīgi aicināja uz bezpartijisku sabiedrisko kultūras darbu, uzsverot nepieciešamību veidot ārpusskolas izglītību, lai tā turpinātu un padziļinātu valsts skolās iesākto jaunatnes audzināšanu, lai jaunatne izaugtu garīgi un miesīgi stipra un būtu sagatavota turpināt savas valsts tālākas

izveidošanas un nostiprināšanas darbu. Tam vajadzīgs ne šķiru naids, bet šķiru kopdarbība un savstarpējas interešu kopības apziņa. Latvijas izglītības ministrs Aleksandrs Dauge 1922. g., uzrunādams ārpusskolas izglītības darbiniekus, uzsvēra: “Kā orķestrī katrs mīl savu instrumentu un katrs instruments skan skaisti par sevi, bet tomēr katram jāpanāk visu instrumentu saskaņa, harmonija, tāpat sabiedrībā lai valda organiskais pasauluzskats par vienību, saskaņu.”⁹ Līdzīgi izteicās arī citi izglītības ministri. Pilsonisko organizāciju 2. ārpusskolas izglītības kongresā (1923. g. 27. un 28. oktobrī) garāku runu teica izglītības ministrs Hugo Celmiņš. Viņš skaidroja, ka latviešu tautai pēc sekmīgām cīņām kara laikā un pēc tam ne mazāk grūtām un sekmīgām diplomātiskām cīņām jaunās valsts patstāvības stiprināšanas nolūkos tagad jācinās par īpatnēju, nacionālu Latviju; šī cīņa ir vēl svarīgāka nekā politiskās un ekonomiskās cīņas.

Pret kultūras neitralitātes un apolitiskuma principu uzstājās kreisās partijas — LKP un LSDSP. Tās vienmēr un visur atgādināja, ka cīnās par noteiktu šķiras izglītību un šķiras skolu. Komunisti uzsvēra, ka strādnieku kultūras cīņas frontē ir sevišķi no svara skaidra, noteikta, koncentrēta marksistiskās ideoloģijas līnija, jo te vistuvāk sastopas buržuāziskais un marksistiskais pasaules uzskats, te sastopas divas kultūras un tad cīņai jābūt uz dzīvi un nāvi, bez kompromisa un izlīgšanas. Vairākas ārpusskolas izglītības iestādes darbojās kreiso politisko partiju vadībā. Tās vispirms bija organizācijas, kuras savu politisko partiju uzdevumā bija dibinājuši partiju biedri. Šo biedrību darbība kalpoja galvenokārt kreiso politisko partiju uzskatu propagandai un aģitācijai, visu kultūras darbu caurstrāvoja partijas ideoloģija. Kultūras un izglītības darbs šeit bija galvenokārt līdzeklis politiskās partijas ietekmes stiprināšanai. LSDSP ievērojamais pārstāvis Fēlikss Cielēns mūža nogalē atmiņās rakstīja: “Arī Rīgas Tautas augstskola kādu laiku

bija kreiso sociāldemokrātu un komunistu sadarbības vieta. Tomēr arī šeit sociāldemokrāti izspieda komunistus un šī izglītības iestāde kļuva par sociāldemokrātiskās ideoloģijas izplatītāju jaunatnē.”¹⁰ Politiskās partijas varēja nodrošināt savu kontroli pār kultūras iestādēm arī citā veidā — nevis dibinot jaunas biedrības, bet uzliekot saviem biedriem par pienākumu iestāties jau pastāvošajās kultūras organizācijās, lai pilnīgi likumīgi, iegūstot balsu vairākumu vēlēšanās, pārņemtu to vadošo orgānu — padomju un valžu — vadību. Šādu praksi, ko sauca par šturmešanu jeb iekarošanu, savstarpējā politiskā cīņā piekopa galvenokārt kreisās partijas — LKP un LSDSP. Komunisti un komjaunieši sociāldemokrātu vadīto biedrību šturmešanas jeb iekarošanas taktiku bija labi apguvuši. Piem., avīze “Tukuma un Apkārtnes Balsis” 1927. g. sniedza komunistu, kuri maskējās kā kreisie, piekoptās šturmešanas taktikas aprakstu: “Katrā kulturālā biedrībā “kreisie” mēģina graut, ko sociāldemokrāti cēlušī. Tā tas notika Rīgā un citās vietās, tā tas notiek arī pie mums. Visur vieni un tie paši paņēmieni. Vispirms kāds “kreisais” mēģina iestāties kādā strādnieku biedrībā. Kad tas izdevies, tad paklusām vienu otru biedru mēģina dabūt par savu piekritēju un meklē sev piekritējus ārpus biedrības. Protams, ka tie drīz vien uz “kreisā” vīra rīkojuma iestājas biedrībā, lai pie izdevīga gadījuma biedrību varētu “iešturmēt” un vecos ilggadīgos darbiniekus nostumt pie malas. Viņu vietā stājas “kreisie”, kas nekavējoties biedrības darbībai piedod savu gīmi un līdzību.”¹¹

Sociāldemokrātu un komunistu kultūras koalīcija

Par savu centrālo uzdevumu legālajās organizācijās LKP deklarēja vienotas strādnieku frontes izveidošanu. Ar to saprata visu strādnieku organizāciju un tajās neiesaistīto strādnieku faktiskās rīcības vienību koncentrētu mērķu sasniegšanai, piem., darba algas pacelšanai. Komunistiskajā kustībā bija

izstrādāta plaša teorija, kā pareizi īstenojama vienotās frontes taktika. Tā ieteica sākt ar strādniekiem viegli saprotamu materiāla rakstura prasību izvirzīšanu un tikai pēc tam, kad strādnieki ievilkti šajā kustībā, izvirzīt tālākas prasības. Tādējādi cīņai par ikdienas neatliekamāko prasību izpildi vajadzēja vainagoties ar cīņu par sociālistisko revolūciju, tas ir, varas sagrābšanu no komunistu puses. LKP kongresi uzsvēra, ka strādnieku vairākuma atbalsta iekarošana esot iespējama tikai ar vienotas frontes taktiku. Turklāt LKP cerēja ar šīs taktikas palīdzību panākt LSDSP izolāciju no masām. Par galvenajām leģālajām organizācijām LKP uzskatīja arodbiedrības, jo tajās esot iespējams apvienot visus strādniekus, tā tomēr darbojās arī citās organizācijās, piem., kultūras un izglītības biedrībās. Arī LSDSP 20. gs. 20. gadu sākumā ticēja vienotas frontes iespējai ar LKP un tās patiesīgumam. Tā sociāldemokrātu laikraksts "Strādnieku Avīze" skaidroja: "Beidzot lai vēl aizrādām, ka, neskatoties uz virzienu izšķirībām, strādniecībai ir jāveic kopīgi uzdevumi. Kā viens no šiem tuvākiem kopīgiem mērķiem visai Latvijas strādniecībai lai top arī strādnieku kultūras izkopšana viņas visdažādākos veidos. Kā spilgts piemērs lai mums noder vācu strādnieki Elbingā (Prūsijā), kuri nolēmuši nodibināt kopēju strādnieku apvienību tuvāko dienas uzdevumu veikšanai, kuri to dara, sākot no vairākuma sociālistiem un neatkarīgiem sociāldemokrātiem un beidzot ar komunistiem un arodbiedrībām vienā kopīgā frontē dēļ tuvāko mērķu sasniegšanas."¹² Idejiskā ziņā komunistus un sociāldemokrātus vienoja šķiriska pieeja kultūrai. LSDSP centrāloģāns avīze "Sociāldemokrāts", tāpat kā komunistu prese, propagandēja uzskatu, ka kapitālistiskā sabiedrībā katra izglītība ir šķiras izglītība, ka kultūra ir cīņas līdzeklis un valdošā šķira cenšoties izplatīt savu ietekmi uz ārpuskolas izglītību. Strādnieku kultūras pamats esot šķiras apziņas iegūšana par saviem mērķiem un uzdevumiem. Ar strādnieku šķiras apziņu komunisti un sociāldemokrāti saprata pārlie-

cību par buržuāzijas un proletariāta interešu pretstatu, nesamierināmību un bezkompromisa cīņu šo abu šķiru starpā. Proletariāta kultūras uzdevums kapitālistiskā iekārtā esot kalpot strādnieku cīņai par savu atbrīvošanos no buržuāzijas jūga un reizē arī izdaiļot strādnieku dzīvi viņu psihei piemērotā garā. Proletāriskā kultūra varot būt tikai šķiru cīņas kultūra. Turpretim pilsonība, izmantojot savu "melīgo un izvīrtušo" zinātni un kultūru, — lai stiprinātu savu varu un attaisnotu kapitālisma pastāvēšanu. Tāpēc strādniecība nevarot vienkārši pārņemt buržuāzijas kultūru, bet tai vajagot radīt savu kultūru. Avīze "Sociāldemokrāts" nemitīgi skaidroja, ka šīs jaunās kultūras izkopšanai šķiras apzinīgais proletariāts visās valstīs ir nodibinājis īpašas organizācijas, kuras dažādos virzienos veido jauno proletārisko kultūru. Pēc LSDSP teorētiku domām, sociālisms nav sasniedzams, ja strādnieku šķira arī kulturālā ziņā nav sasniegusi tādu pakāpi, lai varētu droši stāties pretī pilsoniskās sabiedrības kultūrai. Strādnieku kultūras radīšana esot jāsāk ar strādnieku kultūras darbinieku, tas ir, proletāriskās inteliģences audzināšanu. Tātad LSDSP un LKP uzskati par kultūru bija ļoti tuvi un daudzos aspektos bija vērojama pat pilnīga sakritība. Tas radīja pamatu, lai starp abām partijām vienotas frontes taktikas ietvaros varētu notikt kopdarbība vairākās kultūras organizācijās. Šo kopdarbību starp sociāldemokrātiem un komunistiem viņi paši dēvēja par "kultūras koalīciju" vai par "vienotu kultūras fronti". Nozīmīgākās kultūras organizācijas, kur no 1920. līdz 1926. g. tika īstenota sociāldemokrātu un komunistu kultūras koalīcija, bija Rīgas Tautas augstskola un Latvijas Ārpuskolas izglītības kongresu padome.

Rīgas Tautas augstskola — sociāldemokrātu un komunistu ideoloģijas skola

Sociāldemokrātu vadītās organizācijas: kooperatīvs "Kultūras balss" un Rīgas Arodbiedrību centrālburojs 1920. g. 4. janvārī

sarīkoja Tautas augstskolu biedrības dibināšanas sapulci. Tajā piedalījās Rakstnieku un žurnālistu arodbiedrības, Latvijas Skolotāju savienības, Rīgas skolotāju arodbiedrības, Skolu muzeju biedrības un vēl citu organizāciju delegāti. Tātad Tautas augstskolu biedrība tika izveidota sociāldemokrātu vadībā. Tautas augstskolu biedrības vadošie orgāni — padome (lēmējorgāns) un valde, kurās vairākums bija sociāldemokrāti, — vadīja un kontrolēja RTA, kura sāka darboties 1920. g. 20. janvārī.¹³ Par Tautas augstskolu biedrības padomes priekšsēdētāju 1920. g. ievēlēja rakstnieku Andreju Kurciju (īstajā uzvārdā Kuršinskis), bet pirmajā pastāvīgajā valdē darbojās Jānis Straubergs (priekšsēdētājs), Jānis Aberbergs, Jānis Sūna, Hermanis Kauriņš, Rūdolfs Drillis. RTA bija trīs fakultātes: vēstures un filozofijas, sabiedriski ekonomiskā un dabas zinātņu. Bez tam bija sagatavošanas kursi vidusskolas apjomā, valodu kursi un sabiedrisko darbinieku kursi, koris (vadīja Jānis Reinholds), dramatiskā klase (vadīja Anna Lācis). Divdesmito gadu pirmajā pusē vidēji gadā RTA pieteicās ap 500 cilvēku, taču atbiruma dēļ faktiskais klausītāju skaits reizēm samazinājās pat līdz 200. Divdesmito gadu otrajā pusē klausītāju skaits pieauga, bet trīsdesmito gadu sākumā pārsniedza vienu tūkstoti. No 1920. līdz 1934. g. Rīgas Tautas augstskolu apmeklēja ap desmit tūkstošiem klausītāju, bet lektoru kopskaits šajā laikā pārsniedza divus simtus.

1920. g. vasarā komunisti “iekaroja” (tas ir, pārņēma vadošās pozīcijas) patērētāju biedrību “Produkts”, bet nākamā gada maijā Rīgas Arodbiedrību centrālbiroju. Tā kā delegātu skaits uz Tautas augstskolu biedrības pilnsapulcēm, kuras vēlēja biedrības padomi un valdi, bija atkarīgs no biedrības kolektīvo biedru (juridisko personu) skaitliskā sastāva, biedrības “Produkts” un RABCB “iekarošana” komunistiem un komjauniešiem 1921. g. nodrošināja balsu vairākumu Tautas augstskolu biedrības pilnsapulcēs. “Kreisie arodnieki” (ar šo nosaukumu maskējās LKP un

LKJS biedri, jo komunistiskās organizācijas bija aizliegtas) pārsteidza sociāldemokrātus nesagatavotus uzbrukumam un, sociāldemokrātiem negaidot, 1921. g. ieņēma visas vietas Tautas augstskolu biedrības padomē, bet valdē atstāja tikai dažus sociāldemokrātus, bez kuriem būtu grūti strādāt.¹⁴ Tomēr turpmākajos gados Tautas augstskolu biedrības padomē un valdē vairākums atkal bija sociāldemokrāti. No 1923. g. Tautas augstskolu biedrības padomi un valdi vēlēja, ievērojot proporcionalitātes principu, pēc atsevišķiem sociāldemokrātu un “kreiso arodnieku” sarakstiem (listēm). Pirmajos piecos RTA pastāvēšanas gados (1920–1924) mācību satura un pasākumu idejisko ievirzi stipri ietekmēja “kreisie arodnieki”, tas ir, komunisti un komjaunieši. Tas bija iespējams tāpēc, ka Tautas augstskolu biedrības padomē un valdē bija ievēlēti kreisā novirziena sociāldemokrāti — A. Kurcijs, J. Straubergs un citi, kuri atbalstīja komunistus. Otrkārt, RTA apmeklēja daudz Rīgas komjauniešu, kuri izveidoja nelegālas komjauniešu frakcijas un frakciju centru. Kādā Rīgas komjauniešu atskaitē teikts, ka Rīgas Tautas augstskolu apmeklējot “gandrīz visi” Rīgas komjaunieši.¹⁵ Komunistu, komjauniešu un kreiso arodbiedrību biedru organizētā klātbūtne radīja attiecīgu gaisotni RTA pasākumos. Šāda tipa klausītāji labvēlīgi uzņēma komunistisku aģitāciju. LKP Rīgas organizācijas konferences protokolā (1923. g. septembrī) par RTA lasām: “Tas fakts, ka tur lektori sociāldemokrāti, neko nenozīmē, jo klausītāji uzņem tikai to, kas viņu lekcijās ir kaut cik objektīvs, un uz sociāldemokrātu aģitāciju neklausās. Tā tas ir bijis pa visu šo laiku, kamēr pastāv Tautas augstskola.”¹⁶

Ievērojamākie sociāldemokrātu lektori RTA bija Roberts Bilmanis, Kārlis Dziļleja, Kārlis Dēķens, J. Aberbergs, J. Straubergs, Fricis Menders, Kārlis Dzelzītis, R. Drillis. Ar dažām lekcijām uzstājās Rainis un Aspazija. Sociāldemokrātu lektori salīdzinoši vairāk nodarbojās ar “tīro” kultūras darbu,

atšķirībā no komunistiem un viņu atbalstītājiem, kuri lekcijās nemitīgi aģitēja šķiru cīņas garā. Komunistu jeb “kreiso arodnieku” lektori bija Vilis Dermanis, Leons Paegle, Linards Laicens, Henriete Dermane, Andrejs Jablonskis, Fricis Galenieks, Pēteris Birkerts, A. Kurcijs, J. Sūna. Daļa “kreiso arodnieku” lektoru nebija iestājušies LKP. Piem., A. Kurcijs līdz 1924. g. bija LSDSP biedrs; L. Laicens tikai 1929. g. kļuva par LKP biedru. “Kreiso arodnieku” lektori visbiežāk lekcijas lasīja par proletārisko pasaules uzskatu, nacionālismu un internacionālismu. Ar kaismīgu marksistisku pārliecību un entuziasmu izcēlās A. Kurcijs, kas pasniedza dialektisko materiālismu un sociāldemokrātu presē rakstīja par proletārisko kultūru. Kreisie lektori un klausītāji aktīvi piedalījās ikgadējos Rīgas Tautas augstskolas organizētajos svētkos, kur propagandēja komunistiskus uzskatus, dziedāja revolucionāras dziesmas, deklamēja dzeju un uzveda komunistisko rakstnieku (visbiežāk L. Laicena) lugas un šarādes. Kultūras svētki piecas reizes (1920–1924) notika komunistu stiprā idejiskā ietekmē. Augstskolas darbības sākumā lekcijas tur lasīja arī Latvijas Universitātes profesori un docenti: Kārlis Balodis, Pēteris Zālīte, Arveds Švābe, Ernests Blese, Arnolds Speke, Augusts Kirhenšteins, Jānis Bokalders, Aleksandrs Dauge, Augusts Tentelis, Kārlis Straubergs, Ādams Butulis un citi, taču visai drīz viņi pārtrauca darbu RTA. Sociāldemokrātu prese atzina, ka vairums pilsonisko lektoru „nevarēja samierināties ar strādnieku specifiskām kultūras prasībām” un tādēļ Rīgas Tautas augstskolai nācies audzināt sev jaunus mācību spēkus, tuvākus un piemērotākus strādnieku ideoloģijai, tas ir, marksismam. Kategoriski noliedzošu nostāju pret pilsonības inteligenci ieņēma komunisti, kuri uzskatīja, ka šķiru kultūras principam jānosaka strādnieku mācību iestāžu programma, kā arī mācībspēku un klausītāju sastāvs un tāpēc pilsonības inteligentu līdzdarbība RTA nav pieļaujama. Pilsonības vērtējumu Rīgas Tautas augstskolai un tās lektoriem

1927. g. ir formulējis J. Vidiņš: “Ne izglītības iestādes ir šīs tautas augstskolas, bet aģitatoru skolas, kurās faktus māca tikai tik daudz, lai kaut cik varētu saprast iestāstāmo teoriju, bet lai nekādā ziņā nevarētu viņu pārbaudīt, ne nu vēl apšaubīt. Un patiesi, tautas augstskolas pasniedzamo zinātņu nozaru starpā visievērojamāko vietu ieņem taisni sociālisma hipotēzes iztirzājums. Izglītotus cilvēkus sociālisms tikai retumis pievilcis un sociālistisks inteliģents savukārt nejut lielas tieksmes iegūt solidu izglītību. Tā nu iznāk, ka viss lielais vairums sociālistisko “kulturelo darbinieku” paši ir neizglītoti cilvēki, kas zina tikai skandināt trafaretas frāzes, bet viņu gara aplokam nav ne plašuma, ne dziļuma. Šie diletanti ir tautas augstskolas “lektori”. Mūs maz interesētu, ko un kā māca sociāldemokrātu aģitatoru skolas, ja valsts viņas nepabalstu. Bet valsts viņas pabalsta gan. Un tādēļ šis jautājums kļūst daudz asāks. Tas laikam ir pats instruktīvākais piemērs, kurš rāda, līdz kādai aplamībai pilsonisku valsti var aizvest “demokrātu” un “tolerances” politika.”¹⁷

To, ka daudzi LSDSP, bet visvairāk tieši LKP un LKJS darbinieki tiešām bija bez “solidas” izglītības, apliecina šo organizāciju dokumenti, kuros sastopama nemitīga gaušanās par to, ka šo organizāciju rīcībā ir maz izglītotu cilvēku, maz spējīgu komunistiskās kustības darbinieku. Tāpēc par vienu no galvenajiem legālā kultūrizglītības darba uzdevumiem komunisti uzskatīja nepieciešamību “audzēt savu inteligenci”. Šim mērķim RTA kalpoja ne tikai lekcijas, kas bija galvenā komunistiskās ideoloģijas propagandas forma, bet arī dispuṭi, literārās tiesas, dažādi vakari un citi pasākumi, ar kuru organizēšanu nodarbojās RTA klausītāju klubs. Tā valdē iegāja tikai komunisti, komjaunieši un viņu līdzjutēji.¹⁸ Pēc klausītāju kluba atklāšanas 1920. g. 5. decembrī L. Paegle par komunistu nodomu to izmantot “savas inteligences audzēšanai”, liekot lietā komunistiem raksturīgo frazeoloģiju, rakstīja: “Spējīgi lektori un sabiedriski darbinieki, kuru ceļš pie tam ir

arī darbaļaužu ceļš, pie mums uz pirkstiem saskaitāmi. Viņiem nav iespējams apmierināt visas sabiedrības vajadzības. Lai neaizmirst Tautas augstskola, ka viņas uzdevums ir sagatavot spējīgus palīgus šiem lektoriem, un ne tikai vien palīgus, bet viņu darba turpinātājus un tālākveidotājus. Tādēļ gaidīsim, ka nākošajā semestrī kluba plašākos izrikojumos uzstāsies ne vien Tautas augstskolas lektori, bet arī klausītāji.”¹⁹ Komunisti uzskatīja, ka klausītājiem obligāti jāiesaistās “strādnieku šķiras ikdienas cīņā”, ka tikai tādā veidā strādnieki varot nonākt pie šķiras apziņas, ar ko komunisti saprata pārliecību par proletariāta un buržuāzijas interešu pretstatu, nesamierināmību un šķiru cīņu uz dzīvību

un nāvi. Šāda veida idejiskai ietekmēšanai un klausītāju iniciatīvas attīstīšanai kalpoja klubā izveidotās: sabiedrisko zinātņu, literatūras, filozofijas, dabas zinātņu, mākslas, zīmēšanas sekcijas. Klausītāju klubs rīkoja revolucionārās kustības darbinieku piemiņas vakarus. 1921. g. janvārī notika Jāņa Asara atceres pasākums. Ar referātiem uzstājās V. Dermanis (“J. Asars kā sabiedriska darbinieks un viņa laikmets”), sociāldemokrāti K. Džilēja (“J. Asars kā mākslas teorētiķis”) un R. Drillis (“J. Asars kā zinātnes popularizētājs”). Piemiņas vakarā piedalījās ne tikai klausītāju amatierkolektīvi, bet arī dziedātājs Rūdolfs Bērziņš un aktrise Paula Baltābola. 1921. g. februārī līdzīgs vakars tika

Rīgas Tautas augstskolas Kultūras svētku organizatori un aktieri Rīgā, Saules dārzā 1922. g. Otrajā rindā no kreisās: 1. aktrise Elvīra Bramberga, 2. rakstnieks Linards Laicens, 3. sabiedriskais darbinieks A. Kažoks, 4. rakstnieks Leons Paegle, 5. rakstnieks Andrejs Kurcijs, 6. komponists un Rīgas Tautas augstskolas kora diriģents Jānis Reinholds, 7. Rīgas Tautas augstskolas lektors Fricis Galenieks. Trešajā rindā no kreisās: 3. aktrise Olga Lejaskalne. Ceturtajā rindā: 2. no kreisās dzejnieks Apsesdēls (Augusts Apsītis). Latvijas Valsts kinofotofono dokumentu arhīva foto

Roberts Bīlmanis — vadošs LSDSP darbinieks, Latvijas Tautas padomes loceklis, Satversmes sapulces un 1., 2., 3. Saeimas deputāts, Rīgas Tautas augstskolas lektors un darbinieks. Fotografējis Jānis Rieksts 1928. g. Latvijas Valsts kinofotofono dokumentu arhīva foto

sarīkots Jāņa Jansona-Brauna piemiņai. Tajā uzstājās V. Dermanis (“J. Jansons-Brauns un jaunstrāvnieku laikmets”), A. Kurcijs (“J. Jansons-Brauns kā zinātnes popularizētājs un dialektiskā materiālisma teorētiķis”), K. Dziļleja (“J. Jansons-Brauns kā mākslas teorētiķis”). Abu minēto revolucionārās kustības darbinieku piemiņu klātesošie godināja, dziedot “Internacionāli” un “Ar kaujas saucieniem uz lūpām”. Šie vakari kreisi noskaņotajai RTA klausītāju daļai ļoti iepatikās un viņi izteica vēlēšanos, lai nākamie vakari būtu tikpat sekmīgi. Klausītāju kluba literatūras sekcija organizēja Raiņa, J. Poruka, L. Paegles, L. Laicena, A. Upīša daiļrades vakarus. Literatūras sekcijas darbā ar referātiem piedalījās

Otto Grīnbergs, Jūlijs Kipers. Tās rīkotajos vakaros par teātra mākslas jautājumiem runāja A. Lācis (“Teātra reformas”), L. Paegle (“Strādnieku teātris”), V. Dermanis (“Simbolisms kā sociālo ideju izteiksmes veids”). RTA klausītāju klubs sāka rīkot izbraukumus uz provinci, kur sniedza iepriekš sagatavotu programmu. Klubs izmantoja dzelzceļa noteikumus, ka organizētas lielu cilvēku grupas ekskursijām var rezervēt veselu vilcienu vai atsevišķus vagonus par braukšanas biļešu puscenu. Šādi izbraukumi notika uz Siguldu, Lielvārdi, Skrīveriem, Koknesi, Vaiņodi, Līgatni un citām vietām. Kopā ar RTA amatierkollektīviem izbraukumos bieži piedalījās Rīgas Arodbiedrību centrālbiroja orķestris. Vietējos iedzīvotājus piesaistīja pazīstamu dzejnieku L. Paegles, L. Laicena, A. Kurcija, Apsesdēla (īstajā vārdā Augusts Apsītis) un citu piedalīšanās. Tādējādi RTA klausītāju kluba darbība ieguva masveida komunistiskas aģitācijas raksturu. LKJS ziņojumā Komunistiskās jaunatnes internacionāles centrālajai komitejai (1922. g. 28. martā) teikts: “Rīgas Tautas augstskola šī vārda pilnā nozīmē ir komunisma skola.”²⁰ Sociāldemokrātu žurnāls “Signāls” par “kreiso arodnieku” darbību Rīgas Tautas augstskolā rakstīja: “Kreisie saņēma savās rokās klausītāju klubu un pārvērtā to par komunistu partijas šūniņu. Mierīgs kultūras darbs izbeidzās. Disputu vakaros vairāk nodarbojās tieši ar politikas praktiskiem jautājumiem nekā ar šo jautājumu zinātnisku nostādīšanu un objektīvu izpēti.”²¹ Jāpiekrīt pilsoniskā laikraksta “Latvijas Sargs” jau 1921. g. izteiktajam secinājumam par komunistu un sociāldemokrātu kopdarbību: “Komunistu propaganda Latvijā ir palikusi legāla, jo sociāldemokrāti to sedz ar savu karogu un savu firmu.”²²

Kreiso arodnieku darbība RTA 1924. g. atslāba. Tas notika tāpēc, ka LKP par galvenajām legālajām organizācijām, kurās jāizvērs darbība, uzskatīja arodbiedrības. Par LKP un LKJS legālā darba centru 1924. g. kļuva Rīgas Arodbiedrību centrālbirojs (RABCB) un tā

Jaunatnes sekciju centrs. Tā kā galvenie spēki tika pārsvēsti uz RABCB un komunistu un komjauniešu skaits Rīgā nebija liels, viņiem pietrūka cilvēku darbam RTA. 1924. g. komjaunieši nodibināja Latvijas Darba jaunatnes kultūras biedrību un daļu spēku viņiem vajadzēja arī tur. Nelielā komjauniešu skaita dēļ LKJS vairākkārt pieņēma lēmumus, ka visa legālā darbība jākoncentrē dažās vai pat vienā legālā organizācijā²³. 1924. g. oktobrī notika LKJS Rīgas organizācijas konference, kura tāpat nolēma, ka ir mērķtiecīgi visus spēkus koncentrēt RABCB Jaunatnes sekciju centrā, kā arī iespēju robežās turpināt darboties Latvijas Darba jaunatnes kultūras biedrībā. Attiecībā uz Rīgas Tautas augstskolu, minētā konference aprobežojās ar lēmumu atstāt tur komjauniešu frakciju²⁴. Tādējādi 1924. g. komjauniešu un viņu atbalstītāju īpatsvars Rīgas Tautas augstskolā krasi samazinājās. Tie komjaunieši, kas vēl turpināja darboties RTA, žēlojās, ka “sakarā ar arvien grūtākiem ekonomiskiem apstākļiem proletāriskais klausītāju sastāvs Tautas augstskolā izzudis un tur palikusi tikai labāk atalgotā strādniecības daļa, sīkpilsoniskā un proletāriskā inteliģence, valsts ierēdņi. Proletāriskos elementus ir pārvilkušas savā pusē arodnieciskās biedrības ar savu klubu sestdienām, jaunatnes sekcijām utt.”²⁵. Kreiso strādnieku aizplūšanas dēļ Tautas augstskolas klausītāju klubā esot iestājies idejisks seklums un darbības novešana līdz nullei, darbinieku trūkuma dēļ klubs esot pārvērties par „dzīvu mironi”. Paši komjaunieši 1924. g. rudenī nolēma klausītāju klubu likvidēt²⁶.

Sociāldemokrātiem kultūras koalīcija ar komunistiem — neizdevīga un bīstama

Dibinot RTA, sociāldemokrāti bija nolēmuši, ka kopā ar komunistiem viņi tur veidos un izkops proletārisko kultūru, mākslu, zinātni un nesīs to masās. RTA bija iecerēta kā “strādnieku ideoloģijas audzināšanas augstskola”, tāpēc mācību programmās liela

Kārlis Dēķens — vadošs LSDSP darbinieks, Latvijas Tautas padomes loceklis, Satversmes sapulces un pirmo četru saeimu deputāts, Rīgas Tautas augstskolas lektors un darbinieks. Fotografējis Jānis Rieksts 1923. g. Latvijas Valsts kinofotofono dokumentu arhīva foto

uzmanība bija ierādīta dialektiskajam materiālismam, zinātniskajam sociālismam, politiskai ekonomijai, revolucionārās kustības un sociālisma vēsturei. 1922. g. 22. martā Latvijas Satversmes sapulce pieņēma likumu par tautas augstskolām, kura pirmajā pantā teikts: “Tautas augstskolu galvenais uzdevums ir: a) pacelt tautas kultūras līmeni, darot katram pieejamu zinātni un mākslu; b) dot tautas plašākām aprindām iespēju izveidot un izkopt savu pasaules uzskatu un izprast savus pilsoņu pienākumus.”²⁷ Tātad likums uzlika par pienākumu tautas augstskolām strādāt Latvijas Republikas nostiprināšanas labad. Sociāldemokrātu un komunistu pasludinātie RTA mērķi un praktiskā darbība bija

pretrunā ar šo likumu, tātad faktiski nelikumīga. Pilsonība neatzina kaut kādas atsevišķas proletāriskās kultūras, zinātnes un mākslas pastāvēšanu; marksismu tā uzskatīja nevis par zinātņi, bet par ideoloģiju, un to nicīgi dēvēja par Marksa baušļiem. Tās prese secināja, ka kreisās partijas izmanto ārpuskolas izglītības iestādes, lai zem zinātnes maskas propagandētu savu ideoloģiju, ko nedrīkst pieļaut. Ārpuskolas izglītības iestādēm jābūt neatkarīgām no politiskām partijām. Piem., avīze "Latvis" rakstīja, ka sociāldemokrāti mēģina "iešmugulēt savu internacionālo Erfurtes bagāžu [domāta 1891. g. Erfurtē pieņemtā Vācijas Sociāldemokrātiskās partijas programma — *autors*] mūsu jaunatnei paslepus, zem zinību nosaukuma un augstskolas izkārtnes"²⁸. Taču sevišķi neapmierinātas pilsoniskās valdības un prese bija ar to, ka sociāldemokrāti ļauj savās kultūras organizācijās darboties komunistiem, kuri ar kultūras un izglītības darbu saprot komunistiskās partijas aģitāciju par savu programmu un savām teorijām. Par to presē ir ļoti daudz sociāldemokrātus nosodošu rakstu. "Viens no lielākajiem pārmēģumiem, kurus mēs vienmēr esam cēlušī pret mūsu kreisajiem sociāldemokrātiem, ir tas, ka viņi faktiski nespēj pietiekoši enerģiski norobežoties no komunistiem, kuros viņi nevar beigt ieraudzīt savus bijušos biedrus, ar kuriem, kas zin, zem apstākļiem atkal jāiet kopā," rakstīja avīze "Latvis"²⁹. Pilsonības politiķi un publicisti secināja, ka sociāldemokrātiem kopdarbība ar komunistiem ir neizdevīga un pat bīstama, jo šīs kopdarbības rezultāti gandrīz vienmēr nāk par labu komunistiem, novājinot sociāldemokrātu pozīcijas. Laikraksts "Brīvā Zeme" izteica kategorisku, bet pareizu secinājumu: "Tātad sociāldemokrātu un komunistu kopdarbība praktiskā darbā beidzas ar sociāldemokrātu izsviešanu pa durvīm, pēc tam situācijas pārvaldītāji paliek komunisti."³⁰ Pilsonība nemitīgi mudināja sociāldemokrātus "dzīt komunistus ārā no savas pajumtes". Tādējādi uz LSDSP tika izdarīts spiediens kā no pilsonības, tā arī no

komunistiem, kuri arvien asāk uzbruka sociāldemokrātiem, cenšoties viņus diskreditēt kā oportunistus, sociāreformistus, buržuāzijas ietekmes ienesējus strādnieku kustībā utt. Nepareizas izrādījās sociāldemokrātu 1920. g. izteiktās domas, ka kultūrā viņiem ar komunistiem domstarpību var būt vismazāk. Gluži pretēji, komunisti un komjaunieši sociāldemokrātus ik uz soļā apsūdzēja buržuāziskās kultūras pārņemšanā un izplatīšanā. Par naidīgajām attiecībām (sevišķi no 1924. g.) abu kreiso partiju starpā liecina to savstarpēja apsūkšanās presē. Komunisti LSDSP sauca par "astes" partiju, jo tā velkoties revolucionārās kustības astē. Savukārt sociāldemokrāti dēvēja LKP par "strādnieku kustības jaucēju un reakcijas priekšteču" partiju, kura ar savu revolūciju un puču žvinguli sagatavojot ceļu reakcionāriem režīmiem. Domstarpības bija kļuvušas tik asas, ka jau 1924. g. sākumā, izmantojot kreiso arodnieku darbības atslābumu RTA, labējā novirziena sociāldemokrāti sāka atklāti uzstāties pret kopdarbību ar komunistiem, uzskatot, ka vispirms nepieciešams apkarot disciplīnas pārkāpējus LSDSP rindās, ja tie, strādājot komunistiem par labu, kaitē sociāldemokrātijai. Sociāldemokrātu vadība nonāca pie atziņas, ka strādnieku šķiras vienība nav iespējama komunistu politikas dēļ, kuri, kā parādījusi prakse, par savu uzdevumu stāda nevis strādnieku vienību, bet sociāldemokrātijas iznīcināšanu. Savu kūdīšanas darbu pret sociāldemokrātiem "kreisie arodnieki" slēpjot zem skaistas un pievilcīgas maskas — zem lozunga par vienotu strādnieku fronti. LSDSP centrālorgāns avīze "Sociāldemokrāts" 1927. g., apkopojot kopdarbības rezultātus ar komunistiem, secināja: "Tautas augstskola kreisiem arodniekiem ir bijusi pieņemama tikai par tik daudz, par cik ir bijis iespējams tur politiski rīdīt un apkarot sociāldemokrātisko strādniecību. Cīņa pret sociāldemokrātiju ir kreiso arodnieku alfa un omega, gals un sākums."³¹ 1924. g. sociāldemokrāti sāka atklāti pārmest komunistiem, ka pēdējie Rīgas

Tautas augstskolā, tāpat kā arodbiedrībās, nodarbojas ar “tīro politiku”, bet RTA politiskā darbība neesot pieļaujama. Tautas augstskolā esot jānodarbojas nevis ar šķiru cīņas praktiskiem jautājumiem, bet tikai ar tās zinātnisku izpēti, t. i., klausītājiem tikai jāapgūst zināšanas, nevis praktiski, jāpiedalās politiskā cīņā. Taču komunisti esot pārvērtuši RTA no kultūras iestādes par politiskas cīņas centru. Visa “kreiso arodnieku” darbība esot koncentrējusies klausītāju klubā, kas kļuvis par komunistu “citadeli” cīņai pret sociāldemokrātiem. Taču mācību organizācijā un metodikā komunisti nekādus jaunus ceļus, jaunas vēsmas un metodiskus paņēmienus Rīgas Tautas augstskolā neesot radījuši. Pilsoņu kultūras politiķi ar atzinību uzņēma 1924. g. vērojamo pāvērsienu sociāldemokrātu attieksmē pret kultūras koalīciju ar komunistiem, to novērtējot kā sociāldemokrātu “nākšanu pie politiska prāta”. Laikraksts “Latvija” 1924. g. izvērtēja LSDSP nostājas maiņu: “Vakardienas pilsonības principiālie apkarotāji palikuši par pilsoņu un sociāldemokrātu koalīcijas sirsnīgiem draugiem. Tā tiešām liela evolūcija, ja ievēro mūsu sociāldemokrātu neseno revolucionāro un ortodoksālo taktiku.”³² Tomēr pilsoniskā prese puda arī kritisku attieksmi pret sociāldemokrātu nekonsekvenci, piem., publicists Ernests Blanks: “Starpība ir tikai tā, ka komunisti noteikti un izturēti aizstāv savu līniju, kamēr kreisie sociāldemokrāti visnejēdzīgākā kārtā svārstās un te tuvinās komunistiem, te atkal pilsonības labajam spārnam.”³³

Sociāldemokrātu un komunistu kultūras koalīcijas gals

Cīņā pret komunistiem sociāldemokrāti nolēma pielietot pašu komunistu plaši praktizēto paņēmieni — biedrības šturmešanu jeb iekarošanu. Viņi jau laikus sāka gatavoties Tautas augstskolu biedrības 1924. g. 3. septembra pilnsapulcei, lai iegūtu tajā sev uzticamu delegātu vairākumu. LSDSP vadītās organizācijas Strādnieku sporta savienība (SSS), studentu biedrība “Klints”, Jaunatnes

savienība un citas iestājas Tautas augstskolu biedrībā par kolektīvajiem biedriem. Komunistu prese par to ar liekulīgu sašutumu rakstīja, ka sociāldemokrāti “šturmejoj” Tautas augstskolu, it kā paši komunisti nebūtu daudzreiz rīkojušies tāpat. Tādā veidā sociāldemokrāti nodrošināja sev balsu vairākumu Tautas augstskolu biedrības 1924. g. 3. septembra pilnsapulcē, kura pagāja nokaitētā cīņas atmosfērā. Būdami vairākumā, sociāldemokrāti un viņu atbalstītāji ievēlēja Tautas augstskolu biedrības vadošajos orgānos savas partijas biedrus — konsekventus kultūras koalīcijas pretiniekus. Par Tautas augstskolu biedrības padomes priekšsēdētāju A. Kurcija vietā ievēlēja K. Dēķenu, bet bijušā valdes priekšsēdētāja J. Strauberga vietā — J. Aberbergu; par valdes sekretāru kļuva Voldemārs Rode. Tādējādi sociāldemokrāti atstūma no Tautas augstskolu biedrības vadības paši savus “kreisos”, kuri bija strādājuši komunistiem par labu. Labējie sociāldemokrāti nekavējoties sāka ierobežot “kreiso arodnieku” darbību, vispirms likvidējot klausītāju klubu. Komunistu nelegālā prese secināja, ka ar 1924.–1925. mācību gadu Rīgas Tautas augstskolas vadība un noteikšana ir pilnīgi pārgājusi sociāldemokrātu rokās un tajā “valda sociāldemokrātu partijas centrālkomitejas politiskā diktatūra”³⁴. Sociāldemokrātu partija ielikusi valdē savu priekšsēdētāju, sekretāru un kasieri, atstājot kreisās strādniecības pārstāvjiem (t. i., komunistiem) valdē tikai piebalsošanas tiesības. Tautas augstskolas iekšējo darbību vadot sekretārs V. Rode, kas esot bez iepriekšējas prakses šai darbības laukā.³⁵ Komunistiem sevišķi kramta A. Kurcija atstumšana no Tautas augstskolas vadīšanas darba, jo līdz ar viņa aiziešanu no Tautas augstskolas aizgājis arī tas iecietības un sadarbības gars, kas līdz tam tur valdījis starp abiem strādnieku kultūrpolitikas virzieniem. Arī turpmākajās Tautas augstskolu biedrības pilnsapulcēs sociāldemokrāti prata sev nodrošināt balsu vairākumu. Lai vēl vairāk ierobežotu komunistisko virzienu,

sociāldemokrāti nolēma, sākot ar 1926. g., pāriet uz mažoritāro (tolaik to sauca par majoratīvo) principu Tautas augstskolu biedrības padomes un valdes vēlēšanās. Atteikšanās no proporcionālā vēlēšanu principa nozīmēja, ka “kreisie arodnieki”, kuru piekritēji biedrības pilnsapulcēs veidoja mazākumu, turpmāk biedrības padomē un valdē vairs netika pārstāvēti, visas vietas ieņēma sociāldemokrāti. Tomēr sociāldemokrāti 1926. g. vēl pieļāva komunistu līdzdalību Rīgas Tautas augstskolas rīkotajos masu pasākumos, kuri turpināja uzstāties ierastajā veidā. Tomēr attiecības starp sociāldemokrātiem un komunistiem bija kļuvušas tik klaji naidīgas, ka auglīgs kopējs kultūras darbs vairs nebija iespējams. Raksturīgs piemērs — par Tautas augstskolu biedrības sapulci 1926. g. 8. janvārī avīze “Sociāldemokrāts” ziņoja: “Tur sanākuši ap 80 cilvēku. Abas puses reprezentētas puslīdz vienādā skaitā. Dienas kārtībā ne sevišķi lieli jautājumi — tekošie darbi. Tomēr sapulce aizvelkas līdz plkst. 12 naktī. Šaurajās telpās un sliktajā gaisā nervozē un lamājas, tā teikt, uz velna paraušanu. Viens otram “izmazgā” galvas un pat veļu. [...] Vai tikai tādēļ strādājam kultūrē laukā kopā, lai pierādītu, ka kopdarbība ir neiespējama un mēs to nemaz negribam? Ja tā, tad jau nevajag kautrēties pateikt to atklāti.”³⁶ Kaut gan starp sociāldemokrātiem un komunistiem bija panākta vienošanās par “savstarpēju neapkarošanos” kultūras darbā, komunisti šo solījumu nemitīgi lauza. Sevišķi spilgti tas izpaudās Tautas augstskolas organizētajos svētkos 1926. g. 13. jūnijā. LSDSP Centrālās komitejas sašutumu izraisīja fakts, ka minēto svētku programmā bija priekšnesumi ar sociāldemokrātu partiju apvainojošu saturu, un tā izteica Tautas augstskolu biedrībai oficiālu protestu³⁷. Biedrības valde izmeklēja notikušo un savā atbildē, ko parakstīja Tautas augstskolu biedrības valdes priekšsēdētājs J. Aberbergs un sekretārs V. Rode, paskaidroja, ka prezidijs un mākslas komisija rūpīgi izskatījuši svētku programmu un aizlieguši izrādīt Rīgas Arod-

biedrību centrālbiroja (t. i., komunistu) vairākas šarādes un deklamācijas. Neesot izdevies izskatīt tikai L. Laicena dialogu “Baņķieris un dieva kalps”, jo L. Laicens neesot laikus piegādājis tā tekstu un apgalvojis, ka “dialoga saturs nav neviena strādniecības virziena aizskarošs”³⁸. Kultūras svētku prezidija locekļi šim apgalvojumam noticejuši un atļāvuši dialogu izrādīt. Tomēr L. Laicens nav runājis taisnību, un komunisti, laudzami norunu par savstarpēju neapkarošanos, kārtējo reizi pārkāpuši politiskās iecietības principu. Lai turpmāk nepieļautu naidīgus izlēcienus pret savu partiju, LSDSP nolēma pilnīgi norobežoties no komunistiem. 1927. g. sociāldemokrātiskā Tautas augstskolu biedrības padome un valde aizliedza “kreiso arodnieku” lektoriem un darbiniekiem piedalīties RTA darbā. Faktiski komunisti no Tautas augstskolas tika padzīti. Līdz ar to tā saucamajai kultūras koalīcijai jeb sociāldemokrātu un komunistu kopdarbībai kultūras jomā 1927. g. sākumā pienāca gals. Vienīgi Tautas augstskolu biedrības pilnsapulcēs, kas notika dažas reizes gadā, sociāldemokrātiem bija jāsadurās ar “kreiso arodnieku” mazākuma opozīciju, kuri mēģināja kaut daļēji atgūt zaudētās pozīcijas. Sociāldemokrāti vienmēr konsekventi noraidīja visus “kreiso arodnieku” priekšlikumus, kuru nolūks bija atjaunot “kreiso arodnieku” līdzdalību Rīgas Tautas augstskolas darbā. 1928. g. 7. maijā notika pēdējā Tautas augstskolu biedrības pilnsapulce ar “kreiso arodnieku” piedalīšanos. Šīs pilnsapulces laikā sociāldemokrāti vairākas reizes nobalsoja pret komunistu prasību atjaunot proporcionālas vēlēšanas. Nākamā Tautas augstskolu biedrības pilnsapulce 1928. g. 25. oktobrī pagāja mierīgi, bez “kreiso arodnieku” vētrainajām runām, jo sakarā ar varas iestāžu veikto Rīgas Arodbiedrību centrālbiroja slēgšanu, kas bija galvenā LKP legālā organizācija, pilnsapulcē nepedalījās neviens kreiso organizāciju pārstāvis. Turpmāk līdz pat 1934. g. 15. maija apvērsumam sociāldemokrāti uzskatīja, ka “tā ir kaitīga utopija

ticēt apvienošanās iespējamībai ar komunistiem, kamēr viņi paši sociāldemokrātiju tur par lielāko ienaidnieku”³⁹.

Sociāldemokrātiem bija taisnība. Divdesmito gadu otrajā pusē komunisti sociāldemokrātus tiešām uzskatīja par bīstamākajiem ienaidniekiem. Šā laika komunistu presē un dokumentos nemitīgi tika apgalvots, ka sociāldemokrātijas uzdevums esot strādnieku izsmalcināta krāpšana, lai viņus atturētu no ceļa uz komunismu un noturētu pie sociāldemokrātijas, tas ir, pie buržuāzijas. Tādēļ sociāldemokrāti ar savu reformisma daudzveidību komunistiem esot vēl bīstamāki pretinieki kā komunisma atklātie ienaidnieki. Šādu Latvijas komunistu un komjauniešu attieksmi noteica Komunistiskā Internacionāle, kurā divdesmito gadu nogalē izplatījās sektantisks uzskats, ka sociāldemokrāti esot ieinteresēti fašisma uzvarā un buržuāziskā demokrātijā revolucionārās kustības pieauguma apstākļos kļūstot ļoti reakcionāra, pat zaudējot robežu ar fašismu. Demokrātiskās iekārtas aizstāvēšanu Kominterne traktēja kā labējo oportūnismu, bet sociāldemokrātus sāka saukāt par sociālfāšistiem, fašisma aģentūru strādnieku šķirā.

Pēc kultūras koalīcijas pārtraukšanas 1927. g. sākumā sociāldemokrāti sāka reformēt Rīgas Tautas augstskolu. Sociāldemokrātu žurnāls “Signāls” 1930. g. atgādināja: “Tautas augstskola nav politiska iestāde. Politiskās cīņās tā nepiedalās un politisko darbību savās sienās nepieļauj. Tautas augstskola ir kultūras iestāde, kas rāda strādnieku cīņas gala mērķus, dod iespēju sagatavoties šai cīņai un attīstīt sevi par spēcīgu un spējīgu darbinieku.”⁴⁰ To nekādi neesot gribējuši saprast komunisti. Tautas augstskolas vadība jau 1926. g. konstatēja, ka “sabiedrisko jautājumu lekcijas, kuras strādniecībai [no sociāldemokrātu viedokļa — *autors*] visvairāk nepieciešamas, ir vismazāk apmeklētas jeb nevar notikt aiz klausītāju trūkuma”⁴¹. Tas liecināja, ka klausītāju vairākums vēlējās iegūt reālajai dzīvei derīgas zināšanas, un tāpēc

reformas RTA bija nepieciešamas. Sagatavošanas kursi tika pārveidoti par patstāvīgu vakara vidusskolu, bet agrāko trīs fakultāšu vietā ieviesa lekciju kursus. Lielāku vērību nekā agrāk sociāldemokrāti pievērsa profesionālās izglītības veicināšanai. Piem., 1929. g. RTA gatavoja kantoristus, drēbniekus, kurpniekus, fotogrāfus amatierus, pretalkohola kustības darbiniekus, pastāvēja valodu kursi, sabiedriskais tehnikums, literatūras un žurnālistikas studija, lektoru un oratoru studija, zīmēšanas studija, sporta skola. Komunisti šai laikā pārmeta, ka LSDSP vadībā Rīgas Tautas augstskola ejot pa pilsoniskās izglītības ceļu. RTA sarīkojumos tīkot ignorēta strādnieku šķiras cīņa, tās vietā mistru mistriem jaukti pilsoniskie prieki un skaistumi ar revolucionārām frāzēm un atmiņām; sociāldemokrāti esot sagrāvuši un noslīcinājuši Rīgas Tautas augstskolu pilsoniskās pus kultūras piļu diķi. Sociāldemokrāti komunistu pārmetumus atzina par demagoģiskiem un nolēma uz tiem nereaģēt, izņemot sevišķi svarīgus gadījumus. 1933.–1934. g. RTA darbojās šādas struktūrvienības: sabiedriskais tehnikums, sabiedrisko zinātņu studija, marksistiskās pedagogijas studija, literatūras un žurnālistikas studija, zīmēšanas–gleznošanas un tēlniecības studija, sporta skola, kā arī fotoamatieru, valodu, kooperācijas darbinieku, būvamatnieku, koku šķirotāju, atturības darbinieku un citi kursi. 1933. g. septembrī tajos bija pieteikušies ap 1500 klausītāju.⁴² Šajā gadā tautas augstskolu biedrības valdē bija ievēlēti J. Aberbergs, V. Rode, A. Serdants, V. Spilners un O. Kazimirs. Ņemot vērā RTA lielo klausītāju un struktūrvienību skaitu, Tautas augstskolu biedrības ilggadējais darbinieks sociāldemokrāts V. Rode savas partijas centrālorgānā avīzē “Sociāldemokrāts” izteica secinājumu: “Ar kreiso arodnieku iespauda mazināšanu Tautas augstskolas darbs ir krietni uzplaucis.”⁴³ 1932.–1933. g., izvērtējot paveikto izglītības jomā, sociāldemokrāti atzina, ka strādniecības kultūras radīšana maz pavirzījies uz priekšu, tomēr uzsvēra, ka,

līdzās līdzšinējo zinātnes sasniegumu popularizēšanai, centieni izveidot jauno strādnieku zinātni tiekot turpināti. Lielākais sasniegums esot tas, ka “proletariāts [t. i., LSDSP — *authors*] tomēr spēj veidot pats savu inteligenci” un tieši šī spēja veidot proletārisko inteligenci noderot kā “beidzamais pierādījums” tam, ka “proletāriskā kultūra nav utopija, bet reāla iespējamība”⁴⁴.

Rīgas Tautas augstskolas slēgšana

Tātad no 1920. līdz 1926. g. — septiņus gadus — Rīgas Tautas augstskolā tika īstenota komunistu un sociāldemokrātu kultūras koalīcija jeb vienota kultūras fronte. Tās laikā — sākumā netraucēti (1920–1924), vēlāk ar ierobežojumiem (1925–1926) — komunisti un komjaunieši, maskēdamies kā “kreisie arodnieki”, izmantoja šo sociāldemokrātu dibināto un vadīto ārpuskolas izglītības iestādi PSRS slavināšanai, komunistiskai agitācijai un piekritēju vervēšanai. Tādu iespēju viņiem pavēra LSDSP rīcība, kura savā izglītības iestādē ļāva komunistiem veikt graužošu pretvalstisku darbību. No 1927. g. LSDSP vairs nepieļāva komunistu līdzdarbību Rīgas Tautas augstskolā un turpināja izmantot šo mācību iestādi sociāldemokrātiskās ideoloģijas (marksisma) izplatīšanai. Nevar noliegt Rīgas Tautas augstskolas zināmu veikumu iedzīvotāju iepazīstināšanā ar dabas zinātņu un tautsaimniecības pamatiem un sasniegumiem, kā arī tās darbu klausītāju profesionālās izglītības līmeņa celšanā un māksliniecisko spēju izkopšanā. Tomēr kopumā RTA darbība tika pakārtota LSDSP politikas, t. i., propagandas un agitācijas vajadzībām. Jau Latvijas Republikas proklamēšanas aktā 1918. g. 18. novembrī LSDSP bija deklarējusi, ka neatkarīga, nacionāla Latvijas valsts tai ir nevis augstākais mērķis, latviešu tautas pastāvēšanas un uzplaukuma garants, bet tikai līdzeklis sociālisma sasniegšanai. Šāda nostāja pret Latvijas Republiku saglabāta arī 1930. g. izdotajā partijas programmā.

LSDSP visas pasaules proletāriešu apvienošanos, šķiru cīņu, pieļaujot pat pilsoņu karu, privātīpašuma iznīcināšanu un citas marksisma dogmas vēl arvien stādīja augstāk par latviešu tautas nacionālām un valstiskām interesēm. Kā vēlāk, jau emigrācijā, rakstīja viens no LSDSP vadītājiem Bruno Kalniņš, LSDSP esot bijušas trīs programmas, kas pieņemtas 1905., 1930. un pēdējā — 1950. g. Un tikai 1950. g. programmā “atmests marksistiskais pasaules uzskats, demokrātija uzcelta par augstāko principu, latviešu tautas nacionālās intereses un cīņa ar komunismu ieguvušas dominējošo lomu”⁴⁵. Rietumeiropas valstu sociāldemokrātu partijas marksisma atmešanā un savu tautu nacionālo interešu aizstāvēšanā latviešu sociāldemokrātus bija apsteigušas par daudziem gadu desmitiem. Šai sakarā LSDSP nemitīgi saņēma pamatus pārmetumus par neiešanu līdzīkam un turēšanos pie pirmskara gadu (1904–1914) uzskatiem un taktikas. Šāda veida kritisku publikāciju bija ļoti daudz, tāpēc aprobežosimies ar vienu no spilgtākajiem LSDSP kritizētājiem E. Blanka 1933. g. publicēto viedokli: “Zem pretmarksisma zvaigznes tagad norisinās notikumi Eiropā. Internacionālā sociālisma vietā stājies nacionālisms, šķiru cīņas vietā — šķiru kopdarbība — solidārisms. Nevis šķiru cīņa uz dzīvību un nāvi, bet gan ražošanas procesā nodarbināto visu slāņu cieša sadarbība — lūk, atziņas, kas valda jaunākās tautsaimniecības un sociālpoliticiskās teorijās un praksē. Šķiru cīņa, turpretim, var padarīt strādnieku stāvokli vēl ļaunāku un nozāgēt zaru, uz kura tie sēd. Marksisma neiecietības mācības jaunajā Eiropā skan kā drūmās viduslaiku skaņas. Tik tālas un svešas tās ir modernai cilvēcei. [...] Ja Vakareiropas sociālistu partijas jau tūliņ pēc pasaules kara atmata revolucionāro frazeoloģiju un ap-lamo šķiru kara politiku, radikāli pārveidoja savas programmas un taktiku, tad mūsējie joprojām laida lielos pasaules notikumus pār savām sastingušām galvām, it kā nekas jauns nebūtu noticis. Bet taisni Latvijā notika daudz

lielākas sociālas, politiskas un nacionālas pārvērtības kā jebkurā citā valstī. [...] Varēja domāt, ka pēc šīm grandiozām pārvērtībām mūsu sociāldemokrātija paliks par radikālu sociālo reformu partiju — vēl vairāk tādēļ, ka revolucionāro niekošanos tagad ar ļoti labām sekmēm jau veic komunistu partija. Kas tā domā par mūsu sociāldemokrātiem, tas viņus nepazīst. Trīsdesmit gadu laikā, kamēr pastāv šī partija, tā nav nekā mācījusies no lielām vēsturiskām pārgrozībām mūsu zemē un pasaulē. Tā palikusi stingusi pie savām dogmām un pārakmeņojusies savā nepārspējamā konservatīvismā.”⁴⁶ Atšķirībā no daudzām Eiropas valstīm, kurām bija gadsimtiem ilga vēsture un kuru pilsoņi nemaz nevarēja iedomāties dzīvi bez savas nacionālas valsts, Latvijas Republikai kā pavisam nesen izveidotai valstij, kura turklāt atradās ģeopolitiski ļoti bīstamā vietā, ārkārtīgi svarīgi bija izkopt savu pilsoņu valstisko apziņu, patriotismu un saliedēt sabiedrību. Šķiru cīņas, pieļaujot pat pilsoņu karu, privātipašuma iznīcināšanas un citu līdzīgu teoriju izplatīšana, ar ko nodarbojās sociāldemokrātu vadītās ārpusskolas izglītības iestādes, jaunajai Latvijas valstij ļoti kaitēja. Pilsoniskā prese nemitīgi vērsa uzmanību uz to, ka sociāldemokrāti, tāpat kā komunisti, sludinot šķiru naidu un pilsoņu karu, kūda vienu iedzīvotāju daļu pret otru un tādējādi cenšas satricināt neatkarīgās Latvijas valsts pamatus. Arī vēsturnieks Edgars Andersons savā pētījumā ir pamatojis viedokli, ka LSDSP ar savu taktiku — nemiera sēšanu, pastāvīgu masu musināšanu ielu demonstrācijās un rakstiem presē — centās izsaukt tautā neapmierinātību un ar to grāva tautas un valsts vienību, ticību pašu valstij⁴⁷. Tādējādi marksisma izplatīšana ne tikai komunistiskā, bet arī sociāldemokrātiskā interpretācijā bija pretrunā ar mērķi stiprināt Latvijas Republiku. E. Blanks 1933. g. aicināja: “Novāksim to, kas pats jau ir izkurtējies, un iesāksim jaunu Latvijas vēstures lappusi — bez “zinātniskā sociālisma”. Pietiek, ka tas maldinājis divas paaudzes — trešā lai nāk ar

jaunām atziņām, kas vairāk saskan ar humānisma idejām un arī ar... patiesu zinātni.”⁴⁸ Tātad sociāldemokrātu vadītās Rīgas Tautas augstskolas darbība kaitēja sabiedrības saliedēšanai un Latvijas Republikas nostiprināšanai; tāpēc ar iekšlietu ministra 1934. g. 6. septembra lēmumu Tautas augstskolu biedrība tika slēgta.

Avoti un piezīmes

- ¹ Kultūras biedrību saraksts. *Ārpusskolas Izglītība*. 1925. 1: 26.
- ² Greitjāne R. Latgales Tautas universitāte (1928.–1940. g.). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*. 1992. 2: 107–116; Sokolova I. Par entuziastiem. *Karogs*. 1988. 11: 157–166; Staris A. Spēcīgu personību, veselīgu apkārtni: Ārpusskolas izglītība Latvijā parlamentārās republikas laikā. *Izglītība*. 1990. 7. nov. 14. lpp.
- ³ Niedre O., Daugmalis V. *Slepenais karš pret Latviju: komunistiskās partijas darbība 1920.–1940. gadā*. Arhīvi apsūdz. Rīga: Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs, 1999. 95., 110. lpp.
- ⁴ Ievadam. *Ārpusskolas Izglītība*. 1925. 1:1.
- ⁵ Kroders A. Ārpusskolas izglītības kongresam sanākot. *Latvijas Kareivis*. 1922. 9. apr. 1. lpp.
- ⁶ Turpat.
- ⁷ Vidiņš J. Tautas augstskola. *Latvis*. 1927. 30. sept. 1.–2. lpp.
- ⁸ Asars H. Diezgan šiberēts! *Latvis*. 1928. 28. jūl. 1. lpp.
- ⁹ Ārpusskolas izglītības kongress. *Jaunākās Ziņas*. 1922. 10. apr. 3. lpp.
- ¹⁰ Cielēns F. *Laikmetu maiņā: Atmiņas un atziņas*. II sēj. Lidingo, 1963. 434. lpp.
- ¹¹ Gulbis E. “Kreiso arodnieku” vārdi un darbi. *Tukuma un Apkārtnes Balss*. 1927. 10. febr. 1. lpp.
- ¹² Mūsu kultūras uzdevumi. *Strādnieku Avīze*. 1921. 14. aug. 2. lpp.
- ¹³ RTA telpas atradās Tērbatas ielā 15–17, Bruņinieku ielā 24a, Gaiziņa ielā 3, Akas

- ielā 10, Romanova ielā 25, Skolas ielā 32, Suzdaļas ielā 3, L. Ņevas ielā 5a un citur.
- ¹⁴ Augškalns J. Desmit gadi strādnieku kultūras darba. *Signāls*. 1930. 4/5:105.
- ¹⁵ LVA PA, 240. f., 1. apr., 184. l., 18. lp.
- ¹⁶ Turpat, 473. l., 224. lp.
- ¹⁷ Vidriņš J. Tautas augstskola. *Latvis*. 1927. 30. sept. 1.–2. lpp.
- ¹⁸ LVA PA, 240. f., 1. apr., 184. l., 18. lp.
- ¹⁹ *Tautas augstskolas darbība*. Rīga: Tautas augstskolu biedrība, 1920.–1921. 12. lpp.
- ²⁰ LVA PA, 240. f., 1. apr., 184. l., 18. lp.
- ²¹ Augškalns J. Desmit gadi strādnieku kultūras darba. *Signāls*. 1930. 4/5:105.
- ²² Asars H. Komunisti un sociāldemokrāti. *Latvijas Sargs*. 1921. 4. maijs. 1. lpp.
- ²³ LVA PA, 240. f., 1. apr., 487. l., 67. lp; 482. l., 272. lp.
- ²⁴ Turpat, 482. l., 277. lp.
- ²⁵ Turpat, 4. l., 32. lp.
- ²⁶ Turpat, 482. l., 15. un 227. lp.
- ²⁷ Likums par tautas augstskolām. *Valdības Vēstnesis*. 1922. 22. marts. 1. lpp.
- ²⁸ Partijas propaganda zem zinību maskas. *Latvis*. 1922. 10. febr. 2. lpp.
- ²⁹ Merta K. Komunisti un sociālisti. *Latvis*. 1924. 22. aug. 3. lpp.
- ³⁰ Sociāldemokrātu un komunistu kopdarbība un tās rezultāti. *Brīvā Zeme*. 1928. 1. marts. 1. lpp
- ³¹ Tautas augstskola un viņas pulgotāji. *Sociāldemokrāts*. 1927. 22. febr. 1. lpp.
- ³² Blanks E. Sociāldemokrāti apvienojas, jāapvienojas arī pilsoņiem. *Latvija*. 1924. 29. nov. 1. lpp.
- ³³ Blanks E. Mūsu sociāldemokrātu loma. *Brīvā Zeme*. 1925. 24. sept. 5. lpp.
- ³⁴ Sociāldemokrāti gremdē tautas augstskolu. *Arodnieciskā Vienība*. 1925. 7:11.
- ³⁵ Ko māca koalīcijas kultūras laukā. *Strādnieku Vienība*. 1925. 7: 6.
- ³⁶ Neauglība strādnieku kultūras darbā. *Sociāldemokrāts*. 1926. 13. janv. 1. lpp.
- ³⁷ LVVA, 3017. f., 1. apr., 67. l., 18. lp.
- ³⁸ Turpat, 19. lp.
- ³⁹ Rabinovičs J. Pret reformismu un pret komunismu. *Strādnieku Avīzes pielikums*. 1928. 8. apr. 1. lpp.
- ⁴⁰ Augškalns J. Desmit gadi strādnieku kultūras darba. *Signāls*. 1930. 4/5:105.
- ⁴¹ LVVA, 3017. f., 1. apr., 67. l. 16. lp.
- ⁴² Tautas augstskolu biedrības gada sapulce. *Rīgas Tautas Augstskola*. 1933. 1:14.
- ⁴³ Rode V. Tautas augstskola — strādnieku kultūras pils. *Sociāldemokrāts*. 1930. 16. febr. 3. lpp.
- ⁴⁴ Dimza J. Proletāriskā inteliģence un inteliģentais proletariāts. *Strādnieku Avīze*. 1932. 30. okt. 3. lpp.; Serdants A. Izglītība jāturpina tautas augstskolā. *Sociāldemokrāts*. 1933. 23. sept. 3. lpp.
- ⁴⁵ Kalniņš B. *Latvijas Sociāldemokrātijas 50 gadi*. Stokholma, 1956. 329. lpp.
- ⁴⁶ Blanks E. *Sociālisma sabrukums*. Rīga: Rīgas Latviešu B-bas nac. pol. nodaļa. 1933. 14., 31. lpp.
- ⁴⁷ Andersons E. *Latvijas Bruņotie spēki un to priekšvēsture*. Toronto: Daugavas Vanagu apgāds, 1983. 83.–84. lpp.
- ⁴⁸ Blanks E. *Sociālisma sabrukums*. 24. lpp.

DIE ZUSAMMENARBEIT UND DER GEGENSEITIGE POLITISCHE KAMPF ZWISCHEN SOZIALDEMOKRATEN UND KOMMUNISTEN IN DER VOLKSHOCHSCHULE RIGA (1920–1934)

Paulis Gavars

Zusammenfassung

Stichwörter: *ausserschulisches Bildungswesen, Kulturvereine, Volkshochschule, Kulturkoalition*

In der Republik Lettland bildete sich ein breites Netz von ausserschulischen Bildungs- und Kulturorganisationen: Volksuniversitäten, Volkshochschulen, Kulturverbände und Sportvereine, Bildungscooperative usw. Die Lehrveranstaltungen und öffentlichen Kulturveranstaltungen dieser Organisationen und Bildungsstätten wurden von breiten Massen der Bevölkerung besucht. Deswegen hatten sie grosse Bedeutung nicht nur bei der Hebung des Bildungs- und Kulturniveaus des Volkes, sondern auch für die Bildung der Weltanschauung und des Staatsbewusstseins der Bürger. Mehrere ausserschulischen Bildungsstätten arbeiteten unter der Leitung der linken politischen Parteien — der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei Lettlands und der Kommunistischen Partei Lettlands. Die Lehr- und Kulturveranstaltungen dieser Bildungsstätten waren von der Ideologie des marxistischen Klassenkampfes durchdrungen. Sieben Jahre lang — von 1920 bis 1926 — in der Volkshochschule Riga wurde die Zusammenarbeit zwischen Sozialdemokraten und Kommunisten verwirklicht, die sie als Kulturkoalition oder die einheitliche Kulturfront bezeichneten. Während dieser Zeit — anfangs uneingeschränkt (1920–1924), später mit Beschränkungen (1925–1926) — benutzten die Kommunisten, die sich öffentlich für „linke Gewerkschaftler“ ausgaben, diese von Sozialdemokraten gegründete und geleitete Volkshochschule für kommunistische Agitation und Werbung der Anhänger. In der Praxis erwies sich die Kulturkoalition mit den Kommunisten für die Sozialdemokraten als nachteilig und sogar gefährlich. Am Anfang des Jahres 1927 verzichteten die Sozialdemokraten auf die Kulturkoalition mit den Kommunisten und verboten ihnen an der Arbeit der Volkshochschule Riga teilzunehmen. Aber auch die Sozialdemokratische Arbeiterpartei Lettlands strebte durch ihre Taktik danach, die Einheit von Volk und Staat und den Glauben der Bevölkerung an ihren eigenen Staat zu zerstören. Die Tätigkeit der von Sozialdemokraten geleiteten Volkshochschule Riga schadete der Konsolidierung des Staates und der Gesellschaft, deshalb wurde diese Bildungsstätte laut Beschluss des Innenministers im September 1934 geschlossen.